

Makale Türü: Kitap İncelemeleri

Geliş Tarihi: 20.11.2020

Kabul Tarihi: 25.11.2020

## TÜRK DIŞ POLİTİKASI ÜÇLEMESİ

Doç. Dr. Gökmen KILIÇOĞLU\*

**Türk Dış Politikası (1830-1989)**, Cilt: 1, Serkan Kekevi, Yunus Emre Tekin-soy, İsmet Türkmen (Edt.), Berikan Yayınevi, Ankara 2019.

**Türk Dış Politikası (1990'lı Yıllar)**, Cilt: 2, Doç. Dr. Serkan Kekevi, Doç. Dr. Ömer Kurtbağ, Berikan Yayınevi, Ankara 2020.

**Türk Dış Politikası (2000'li Yıllar)**, Cilt: 3, Doç. Dr. Serkan Kekevi, Doç. Dr. Ömer Kurtbağ, Berikan Yayınevi, Ankara 2020.

Türk Dış Politikasını (TDP) günümüze kadar inceleyen genel referans türünden çalışmalar mevcuttur. Bunlar arasında Mehmet Gönlübol'un ilk sayılabilecek çalışması, Faruk Sönmezoglu'nun derleme ve telif çalışmaları ile Baskın Oran ve nitelikli bir ekipçe hazırlanan üç ciltlik *"Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar"* eserleri ilk akla gelenler olmaktadır. Bu çalışmalar genel olarak köklü üniversitelerin akademisyenlerince hazırlanmış, "merkez"den bakan çalışmalardır. Bahsedeceğimiz eserler ise temelde Anadolu'daki üniversitelerin akademisyenlerince "çevre"nin bakış açısıyla hazırlanmıştır. Merkezde bile TDP'yi bu kadar geniş zaman dilimine ve kapsayıcılığa sahip inceleyen başka bir çalışma bulmak zordur. Zaman zaman küçümsenen ve her yere uluslar arası ilişkiler bölümü açtınız, ne yapar bu bölümler sızlanmalarına ciddi ve etkili bir yanıt niteliği taşıması bakımından da önemlidir.

TDP'yi 1830'lardan ele alıp 2018'e kadar getiren üçlemenin ilk cildi ASALA terörü sonucu şehit olan Dışişleri Bakanlığı mensuplarına, PKK terörü sonucu şehit olan güvenlik güçlerine ve öğretmenlere ithaf olunmuştur. Eser on dört başlıktan oluşmaktadır. *"Osmanlı Hariciye Nezareti'nin Kurulması"*; *"Türkiye Cumhuriyeti Dış Politikası'nun Genel İlkeleri, Yapısı ve Dışişleri Bürokrasisinin Yapısı"*; *"Türkiye Jeopolitiği ve Dış Politikası"* adlı bölümler ile TDP'nin dayandığı genel bağlamı ortaya konmuş ve TDP için bir çerçeve ortaya koymak mümkün olabilmıştır. Ardından 1830'dan 1990'a kadar Osmanlı kökenlerinden itibaren Türk dış politikası dönemler halinde incelenmiştir. Sırasıyla; *"Abdülaziz Dönemi Dış Siyasal Gelişmeleri (1861-1876)"*; *"II. Abdülhamid Devri Osmanlı Dış Politikası (1876-1909)"*; *"II. Meşrutiyet ve İttihat Terakki Dönemi Dış Politika"*; *"İttihat Ve Terakki Hükümetleri'nin Türkçü Dış Politikaları ve Kafkasya (1913-1918)"*; *"Milli Mücadele Döneminde Dış Politika"*; *"Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası (1923-1938)"*; *"İsmet İnönü Dönemi Türk Dış Politikası (1939-1950)"*; *"1950'li Yıllarda Türk Dış Politikası"*; *"1960'lı Yıllarda Türk Dış Politikası"*; *"1970'li Yıllarda Türk Dış Politikası"* ve son olarak *"1980'li Yıllarda Türk Dış Politikası"* konuları incelenmiştir.

İkinci ciltte, 1990'lı yıllarda Türkiye'nin civar bölgelerdeki ülkelerle ikili ilişkileri ile uluslararası düzlemde karşılaştığı başlıca sorun alanlarını kronolojik olarak analizi yapılmıştır. Yöntem olarak TDP'yi inceleyen klasikleşmiş çalışmaların izini süren çalışma, yeni

\* Düzce Üniversitesi Akçakoca Bey Siyasal Bilgiler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü, gokmen36@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-3161-1907.

kaynaklar ve bulgularla zenginleştirilmiştir. Birinci bölümde Türkiye-AT/AB ilişkilerinin 1990'lı yıllardaki seyrini ele almakta ve bu bağlamda iki taraf arasında gümrük birliğinin kurulması ile Türkiye'nin aday ülke ilan gibi kritik gelişmeleri çözümlenmektedir. İkinci bölümde, Türkiye'nin 1990'lı yıllardaki Kıbrıs politikasını, GKRY'nin AB üyeliği başvurusu, Türkiye-AB gümrük birliği, Türk-Yunan sürtüşmesi ve Türkiye'nin AB adaylık sürecindeki gelişmeler çerçevesinde irdelemektedirler. Üçüncü bölümde, Türkiye'nin 1990'larda Balkan coğrafyasındaki gelişmelere yönelik politikasını ve bölge ülkeleri ile ilişkileri ele alınmıştır. Dördüncü bölümde, 1990'lı yıllarda Türk-Yunan ilişkilerinin gelişimini, diyalog çabaları ve Kardak Krizi gibi derin ve çatışmaya ramak kalan krizler ile bunu takip eden yeniden yakınlaşma süreci çerçevesinde çözümlenmektedir. Beşinci bölümde Türk-Amerikan ilişkilerinin 1990'lardaki seyrini, Soğuk Savaş'ın sona ermesi, Körfez Krizi ve Savaşı, Türkiye'nin komşu ülkelerle ilişkilerinde ABD faktörü, Erbakan döneminde ikili ilişkilerin durumu, Ermeni meselesinin ilişkilere etkisi, ABD ile askeri ilişkiler ve bu ülkeden gelen dış yardımlar çerçevesinde ele alınmaktadır. Altıncı bölümde Türkiye'nin 1990'larda Orta Doğu ülkeleri ile ilişkilerini, Soğuk Savaş'ın sona ermesi, Körfez Savaşı, komşular ve bölge ülkeleriyle ilişkiler ve 11 Eylül sonrası Türkiye'nin bölgeye yaklaşımı temelinde irdelemektedir. Yedinci bölümde, Türkiye'nin 1990'larda Kafkasya ülkeleriyle ilişkilerini ve bölgedeki sorunlara yönelik yaklaşımını, özellikle Çeçenistan Sorunu ile Dağlık Karabağ Sorunu kapsamında ele alınmakta ve ayrıca bölge ülkeleriyle ikili ilişkilerin muhtelif boyutlarına yer verilmektedir. Sekizinci bölümde, Türkiye'nin 1990'larda yeni bağımsızlığını kazanan Orta Asya ülkeleri Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkmenistan ve Tacikistan ile ikili ilişkilerini ekonomik ve siyasi boyutlarıyla irdelemektedir. Dokuzuncu bölümde 1990'lardaki Türk-Rus ikili ilişkilerini, ekonomik, siyasi ve enerji boyutlarıyla çözümlenmekte ilişkilerde yaşanan sorunlara ve işbirliği alanlarına yer verilmektedir. Onuncu bölümde, 1990'lı yıllarda Türkiye-Çin ilişkilerini, Uygur Meselesi ve Tayvan Sorunu gibi başlıkları ve ilişkilerin muhtelif boyutlarını ele alınmıştır. On birinci bölümde Türkiye'nin 1990'larda Latin Amerika ülkeleriyle ilişkilerini tarihsel arka plana da yer vererek değerlendirilmiştir. On ikinci bölümde, 1990'lı yıllar boyunca Türkiye'nin BM örgütüyle ilişkilerini Soğuk Savaş sonrası BM operasyonları, Körfez Savaşı, Somali ve Kosova operasyonları çerçevesinde çözümlenmekte ve ayrıca Türkiye'nin örgüte katkılarını tartışılmaktadır. On üçüncü bölümde, Türkiye'nin NATO ittifakı ile ilişkilerini ele almakta ve bu bağlamda ittifakın dönüşümü, genişleme süreci, Avrupa Güvenlik Mimarisinin oluşumu ve bölgesel krizlerde ittifakın ve Türkiye'nin rolü gibi başlıklar etrafında konuyu çözümlenmektedir. On dördüncü bölümde, Ermeni meselesini soykırım iddiaları ile bunlara Türkiye'nin tepkisi ve bu meselenin Türkiye'nin Ermenistan ile ilişkilerine etkisi bağlamında ele alınmaktadır. On beşinci ve son bölümde ise, 1990'larda Türkiye'deki siyasal partilerin dış politikaya ilişkin programlarını ve yaklaşımlarını ANAP, DYP, CHP, SHP, Millî Görüş partileri, DSP ve MHP örnekleri üzerinden değerlendirilmektedir.

Üçüncü ciltte, Türkiye Avrupa İlişkileri; Kıbrıs Meselesi ve bu ekseninde Doğu Akdeniz'in Enerji Jeopolitiği; Türkiye'nin Balkan ülkeleri ile ilişkileri, Türk-Yunan ve Türk-Amerikan ilişkileri; Arap Baharı Ekseninde Türkiye'nin Ortadoğu politikaları, Türkiye'nin genişleyen ve derinleşen Afrika politikaları; Kafkasya ülkeleri ile ilişkileri, Türkiye'nin Orta Asya devletleri ile ilişkileri; Suriye meselesi ekseninde Türkiye'nin Rusya ile gelişen ilişkileri; Uygur ve Tayvan meselesi, askeri ilişkiler ve kültürel konular bağlamında Çin ile ilişkiler, Türkiye'nin 2000'li yıllarda BM politikaları; NATO düzeyinde Türkiye'nin dış politikası; başta Ermenistan ve konu ile ilgili diğer devlet ve kurumlar çerçevesinde "sözde Ermeni soykırımı" iddiaları ve Türkiye'nin "Enerji Dış Politikası" incelenmiştir.

Üç ciltlik bu çalışma Türk uluslararası ilişkiler literatürüne kendi katkısını sunmayı ve böylece alanın uzmanları ve öğrencileri açısından başlıca başvuru kaynaklarından biri olmayı hedeflemektedir. Eser, hem konu edindiği zaman çizgisi hem kapsamı hem de zengin kaynakçası ile takdire şayandır ve klasik çizginin devamcısı sayılan bu çalışmanın alana katkısı önemlidir. Her cildin sonunda bir indeksin yer alması, referans niteliğindeki bu eserin kullanımını kolaylaştırmaktadır.

Bu tür çalışmalar konunun öğrenilmesi açısından önemlidir. Ancak Türk Dış politikası çalışmalarında artık uluslararası sistem bazında değerlendirmelerin olduğu veya bir teoriye oturtulmuş anlatıların yapılması gerekmektedir.